УДК 373.3/.5.016:821.161.2]:808.5

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-8(346)-1-169-180

Нищета Володимир Анатолійович,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри української мови та славістики
Бердянського державного педагогічного
університету, м. Бердянськ, Україна.
nvolodymyr@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4500-7746>

МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ В МОВНІЙ ОСВІТІ НУШ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РЕАЛІЗАЦІЇ РИТОРИЧНОГО АСПЕКТУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Становлення української державності невіддільне від пошуків ефективних та оптимальних шляхів розбудови всіх галузей суспільного життя, і освіта як соціальний інститут не стоїть осторонь. Зміни в освітній політиці держави, здається, відбуваються перманентно, але цей факт варто сприймати позитивно, адже він свідчить про наявність руху в педагогічній царині, про розвиток, про вмотивований і цілеспрямований поступ уперед.

Реформи освітньої системи в Україні в актуальних умовах сьогодення пов'язані зі зміною ідеології навчання, виховання й розвитку здобувачів у закладах освіти різних рівнів, що задекларовано у 2016 році в Концепції «Нова українська школа» (далі – НУШ), і надзвичайно важливо визначати стратегічні пріоритети процесів перезавантаження й регенерування професійної діяльності освітян у царині філології та лінгводидактики.

У шкільній мовній освіті визначено мету: формування учнів – компетентних мовців, тобто особистостей, компетентних у чотирьох видах мовленнєвої діяльності, що, на нашу думку, є продовженням, розвитком, генезою проголошеної в далекому 2004 році вимоги реалізовувати в закладах загальної середньої освіти **риторичний аспект української мови**, який полягає у формуванні практично значущих мовленнєво-комунікативних умінь і навичок, що допоможуть учневі ефективно висловлювати свої думки в словесній формі, адже саме риторика пропонує просту й водночас переконливу формулу особистісного прояву людини в слові (Методика, 2004).

Почасти риторичний аспект української мови реалізований уже сьогодні, оскільки згідно з навчальними програмами 2017 року старшокласники на рівні стандарту й профільному рівні опановують

практичну риторику. Проте нині на рівні базової середньої освіти риторика не представлена, що є проблемою.

Перспективу розв'язання проблеми пов'язуємо з початком реалізації НУШ в базовій мовній освіті, адже модельною навчальною програмою з української мови за авторством Н. Голуб і О. Горошкіної передбачено засвоєння учнями низки мовленнєвих жанрів (Голуб, 2021). Звернення до проблематики мовленнєвих жанрів – своєчасне й актуальне питання в контексті реалізації риторичного аспекту української мови.

Жанрова проблематика – достатньо ґрунтовно досліджене питання. Теоретичні положення жанрознавства як філологічного напрямку (генології) висвітлені в працях Арутюнової Н., Бахтіна М., Бацевича Ф., Богіна Г., Іпполітової Н., Салімовського В., Селівановної О., Сиротініної О., Смелкової З., Формановської Н., Шмельової Т. Зокрема, М. Бахтін відокремив від жанрів художньої літератури жанри, використовувані в житті, у побутовому спілкуванні, а також обґрунтував значення виокремлення жанрової специфіки мовлення й мовленнєвої поведінки людини, запропонував дефініцію поняття «мовленнєвий жанр», окреслив жанроутворювальні ознаки мовлення відповідно до мовленнєвої ситуації. Методичні особливості опанування мовленнєвих жанрів здобувачами освіти різних рівнів досліджували Антонова Л., Голуб Н., Горбач Л., Горобець Л., Горошкіна О., Крилова О., Ладигенська Н., Ладигенська Т., Мацько Л., Мещеряков В., Мінеєва С., Нікітіна А., Пентиліук М., Серажим К. та ін. Не ставимо за мету детально описувати палітру висновків теоретико-прикладних досліджень великої кількості авторів стосовно проблематики мовленнєвих жанрів, лише зупинимо увагу на окремих наукових розвідках.

Т. Ладигенська (1) обґрунтувала важливість і необхідність опанування учнями мовленнєвих жанрів у курсі шкільної риторики; (2) запропонувала типологію мовленнєвих жанрів відповідно до комунікативної мети (жанри інформаційні, впливу й інформаційно-впливові), і ця система впорядкування є усталеною; (3) разом із колективом однодумців розробила методику навчання шкільної риторики на основі мовленнєвих жанрів (Обучение, 2013). Н. Голуб постійно звертається у дослідженнях до проблематики мовленнєвих жанрів і на сьогодні (1) розробила ознаки й типологію жанрів педагогічного мовлення; (2) створила методику опанування мовленнєвих жанрів студентами закладів вищої педагогічної освіти за відповідною спеціальністю; (3) запропонувала системний підхід використання мовленнєвих жанрів у текстовій діяльності у процесі формування мовленнєвої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти (Навчання, 2017). Л. Антонова вмотивувала й окреслила поняття «жанрова грамотність» і «жанрова компетентність».

А. Нікітіна виокремила мовленнєві жанри й жанри педагогічного спілкування в переліку найважливіших особливостей педагогічного й лінгводидактичного дискурсів, а С. Мінеєва описала специфіку й моделі мовленнєвих жанрів у низці механізмів риторизації освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти.

Завданнями цього дослідження визначаємо окреслення параметрів готовності вчителів-словесників до навчання учнів мовленнєвих жанрів, а також опис методичних особливостей цієї діяльності в базовій мовній освіті в контексті реалізації риторичного аспекту української мови.

Задля розв'язання завдань застосовано такі методи дослідження: 1) теоретичні – вивчення лінгводидактичних джерел, аналіз наукових підходів до означеної проблеми, методи порівняльного аналізу, синтезу, узагальнення для з'ясування стану розроблення означеної проблеми, визначення базисних понять, методичних особливостей організації опанування учнями основної школи мовленнєвих жанрів; 2) емпіричні – діагностичні (анкетування вчителів української мови й літератури щодо наявності в них риторичної освіти), педагогічне спостереження, проєктування.

У підручнику «Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах» був проголошений курс на реалізацію риторичного аспекту української мови: 1) визначено етапи навчання риторики в школі; 2) окреслено основні напрями формування риторичних умінь і навичок; 3) розроблено основні шляхи формування риторичних умінь і навичок:

- засвоєння понять, термінів риторики, законів, закономірностей розвитку риторики як науки, зв'язків, структур, моделей;

- читання, аудіювання, риторичний аналіз тексту; визначення жанрових особливостей тексту, урахування мовного оформлення й комунікативного завдання висловлювання; вивчення риторичного аспекту тексту;

- вивчення практичних засобів риторики, правил, прийомів, моделей, фігур, типів мовлення, видів зв'язку, виражальних риторичних засобів (тропів, риторичних фігур), дикції, інтонації;

- створення учнями власних висловлювань (конструювання монологів, діалогів, усних і писемних висловлювань з урахуванням завдаваних ситуацій); формування риторичних умінь;

- вільна творчість, саморозкриття особистості (створення власних висловлювань з урахуванням типу, стилю, жанру, форми (усна, писемна) мовлення) (Методика, 2004).

Це був прогресивний лінгвометодичний орієнтир, проте спостереження за процесом шкільної українськомовної освіти в останні десятиліття засвідчило факт: реалізація риторичного аспекту

української мови не набула поширення. Більше того, анкетування ста двадцяти чотирьох учителів-словесників (2015 р.) засвідчило, що 36% опитаних лише в загальних рисах розуміють смисл риторичного аспекту української мови, пов'язуючи його з реалізацією мовленнєвої змістової лінії програми, а 29% респондентів цією інформацією не володіють. Збагачення змістового наповнення мовної освіти НУШ блоком «Мовленнєві жанри» може відновити увагу вчительства до риторичної проблематики.

У лінгводидактиці **мовленнєвий жанр** розглядають як закріплену в суспільному обігу типізовану схему мовленнєвих дій, що має специфічну притаманну їй тематику, побудову й стилістичне забарвлення, – складник тактико-стратегічних дій у межах певного дискурсу як цілісного утворення комунікативної діяльності (Словник-довідник, 2015, с. 156). Т. Ладиженська й Н. Ладиженська пропонують відбирати мовленнєві жанри для шкільного вивчення, послуговуючись такими критеріями: 1) мірою необхідності в мовленнєвій практиці з установкою на розв'язання морально-етичних завдань; 2) актуальністю для сучасного життя; 3) потенціалом у розвитку загальнонавчальних умінь; 4) потенціалом у розвитку креативних здібностей та загальної культури (Ладиженська, 2001). Зазначеним критеріям, на нашу думку, цілком відповідають пропоновані модельною навчальною програмою мовленнєві жанри, опанування яких авторки рекомендують здійснювати із застосуванням різних видів навчальної діяльності (організаційної, пізнавальної, мовленнєвої, текстової), орієнтуючись на формування в учнів очікуваних метапредметних результатів відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти:

- у 5 кл. – комплімент, лестощі, похвала, прохання, умовляння, благання, клянчення, пропозиція, запрошення, згода, відмова, вибачення, подяка, привітання, смс-повідомлення;

- у 6 кл. – відповідь на уроці, словникова стаття, есе, допис у соцмережах, коментар, порада, електронний лист, оголошення, втішання (Голуб, 2021).

Оскільки модельна навчальна програма є основою, своєрідним методичним дороговказом для розроблення закладами освіти навчальних програм предметів, то зорієнтовані на аналізовану модельну програму вчителі-словесники матимуть змогу реально й у повному обсязі реалізовувати в НУШ риторичний аспект української мови, що є нашим першим проміжним висновком.

Змістовий блок «Мовленнєві жанри» в програмі Н. Голуб і О. Горошкіної є складником мовленнєвої змістової лінії – метапредметного блоку, зорієнтованого на формування в здобувачів метапредметних результатів, тобто універсальних способів діяльності, застосовних і в освітньому процесі, і в реальних життєвих ситуаціях. Тому в цій роботі не можна оминати увагою аспект теоретичної й

практичної готовності вчителів-словесників до здійснення таких надважливих професійних дій.

Згідно з результатами згаданого вище анкетування 100% опитаних відповіли, що риторична освіта сучасному вчителю-словеснику потрібна, проте лише 43% з них вивчали риторичні дисципліни в процесі здобуття вищої педагогічної освіти (риторику – 0%; основи риторики – 51%; не позначили – 49%). Ці дані, можливо, застарілі, і на сьогодні ситуація поліпшилася. Однак, на наше переконання, привертати увагу до проблеми необхідності **риторичної освіченості** для вчителів насамперед української мови й літератури необхідно.

Успішній реалізації риторичного аспекту української мови в шкільній освіті, на думку А. Нікітіної, сприятимуть два взаємопов'язані та взаємозумовлені аспекти у фаховій підготовці вчителя-словесника – удосконалення власних професійних риторичних умінь на основі опанування риторики та власне методичну підготовку до навчання учнів риторики. Авторка вважає, що досягнути цього можливо завдяки опануванню риторики в межах професійної педагогічної освіти й технологій навчання жанрового мовлення, і тоді вчитель української мови й літератури в лінгводидактичному дискурсі зможе функціонувати як мовна особистість, мовленнєва особистість, комунікативна особистість, риторична особистість, дискурсна особистість (Нікітіна, 2013).

На важливості й актуальності навчання риторики студентів закладів вищої педагогічної освіти за відповідною спеціальністю неодноразово наголошувала Н. Голуб, оскільки риторика відіграє особливу роль в діяльності вчителя, покликаного готувати майбутніх громадян до повноцінного життя, у якому успіх багато в чому залежить від рівня готовності розв'язувати проблеми засобами мови й мовлення. Тому лінгводидактик пропонує під час засвоєння риторики зосереджувати увагу на нормах, стратегіях і тактиках мовленнєвої поведінки в різних ситуаціях соціального буття (Голуб, 2008).

Для цього дослідження важливі напрацювання Н. Голуб щодо педагогічного жанрознавства, зокрема, розроблення **типології жанрів педагогічного мовлення**. На підставі чотирнадцяти класифікаційних ознак (форми, характеру комунікації, комунікативної стратегії, структури, походження, комунікативної мети, комунікативного минулого, змісту, концепції адресата, концепції мовця, будови, тональності, параметру мовного втілення, характеру підготовки) науковець згрупувала 45 мовленнєвих жанрів у мовленні вчителя й розробила методику опанування їх майбутніми вчителями (Голуб, 2008).

Щодо згаданої типології, варто звернути увагу на два моменти. Деякі із зарахованих до переліку жанрів (наприклад, змагання, конкурс,

педрада, урок) із погляду сучасної риторики передусім постають мовленнєвими подіями, під час яких розгортається дискурс із реалізацією відповідних мовленнєвих жанрів. А факт співвідносності мовленнєвих жанрів бесіди, гри, дебатів, дискусії, пояснення з методами навчання української мови слугує підтвердженням нашої тези про можливість і необхідність розглядати кожну навчальну тему в мовній освіті як тему і зміст дидактичної комунікації на уроці (складника педагогічного спілкування), а кожну дидактичну дію вчителя – як мовленнєвий вчинок (Нищета, 2017).

Аналіз фахових першоджерел уможлиблює другий проміжний висновок: вивчення риторики в закладах вищої педагогічної освіти й опанування палітри жанрів педагогічного мовлення варто розглядати як необхідну умову вдосконалення вчителями-словесниками професійних риторичних умінь і формування в учнів риторичних умінь, що є смислом риторичного аспекту української мови.

У шкільній мовній освіті відповідно до роду висловлювань (усне мовлення – писемне мовлення) варто послуговуватися згаданою вище усталеною типологією мовленнєвих жанрів за інтенцією (комунікативним завданням) Т. Ладиженської: інформаційні (містять фактичну інформацію; мета – інформування); впливу (містять переважно емоційну інформацію; мета – справити вплив); інформаційно-впливові (містять фактичну й емоційну інформацію; мета – інформування та вплив). Загалом дотримуючись наведеної типології, логічно зважати на висновки В. Різуна, який обґрунтував соціальні функції тексту, із-поміж яких провідною назвав функцію комунікативного впливу, адже, на переконання лінгвіста, основне призначення тексту – вплив на людину (Різун, 2013). Відповідно, визначальним риторичним аспектом будь-якого тексту, зокрема навчального, є **аспект впливу**: 1) текст є соціальним феноменом, оскільки вплив і переконання – дії двобічні; 2) текст як продукт мовлення доцільно розглядати як мовленнєвий вчинок у контексті впливу продуцента на адресата й на самого себе; 3) текст реалізує головну комунікативну функцію впливу на людину – формування поглядів, аферентну й закличну функції.

Доцільно поширювати задекларований підхід і під час вивчення мовленнєвих жанрів у базовій мовній освіті, наголошуючи: інформаційні жанри імпліцитно справляють вплив. Наприклад, попри лаконічний зміст **оголошення** про збори активу класу спонукає до організованості, попередньої підготовки до розмови, сприяє вихованню завчасної відповідальності; зміст, якість і мовленнєве оформлення **автобіографії** спроможні справити позитивне враження про укладача; зміст **анотації** до книжки має зацікавити отримувача інформації та спонукати до прочитання твору; зміст **характеристики** спричиняє формування враження про людину та її особистісні якості.

Починати вивчення мовленнєвих жанрів у 5-му класі варто з опанування учнями **жанрових ознак**:

- комунікативна мета (інформування, вплив, інформування в поєднанні із впливом);
- суб'єкти потенційного жанрового діалогу: образ автора по відношенню до адресата (характер, соціальне становище, міра зацікавленості, рольова позиція тощо); образ адресата (ступінь знайомства з автором, особа офіційна/неофіційна, зацікавленість в інформації, інші компоненти мовленнєвої ситуації);
- зміст – подієва (сюжетна) основа висловлювання (минуле – теперішнє – майбутнє) зумовлює або орієнтацію на комунікативне минуле, або на можливість реакцій у відповідь;
- мовні засоби – формальна організація (уживання характерних мовних одиниць, стилістично забарвлені лексичні та граматичні форми тощо).

Під час засвоєння жанру **прохання** можна запропонувати п'ятикласникам виконати такі вправи.

Вправа 1

ЗАВДАННЯ

1. Поміркуйте, що таке прохання? Чим прохання відрізняється від команди, наказу, вимоги?

2. Чи вмієте ви просити?

3. Прочитайте речення.

1) – Ліво руль, на борт! – голосно скомандувала Женя.

2) Женя відчинила хвіртку чиєїсь сірої двоповерхової дачі й стежинкою пройшла до танку.

– Скажіть, будь ласка, – не відчиняючи дверей, голосно, але дуже ввічливо запитала Женя. – Як мені звідси дійти до пошти?

4. У якому з уривків дівчинка просить, а в якому вона не просить, а віддає команду?

5. Опрацюйте схему.

ПРОХАННЯ		КОМАНДА НАКАЗ
	<u>необхідність виконувати</u>	
не обов'язково		обов'язково
	<u>слова ввічливості</u>	
уживають		не вживають
	<u>інтонація</u>	
прохальна		сувора

6. Чим прохання відрізняється від команди й наказу?

Вправа 2

ЗАВДАННЯ

1. Прочитайте текст.

Ось такий ти в нас, Миколко!

Знаєш свою справу ти!

Як хто з'явиться довкола –

Починаєш клянчити.

Від світанку і до ночі

Ні хвилини не марнуєш,

Мамі дивилися ти в очі,

Клянчиш, клянчиш: – Подаруєш?

– Подаруй мені конячку,

Подаруй синочкові!

Не машинку, не собачку, –

Клянчиш і щоночі ти.

– Подаруй мені ти кульку!

Лиш мені і лиш мені! –

Просиш подружку ти Юльку

(З кулькою і на коні!).

... На хвилину тихо-тихо ...

Раптом серед німоти –

Ох, яке ж Миколка лихо! –

Знову, знову клянчиш ти!..

2. Поміркувавши, дайте відповіді на запитання:

- Про що просить Миколка?

- Він просить чи клянчить? Що означає клянчити?

- Чи можна випрошувати подарунки?

3. Передайте за допомогою інтонації, як хлопчик клянчить, випрошуючи подарунки?

4. Чому така мовленнєва поведінка кумедна?

Під час засвоєння мовленнєвого жанру **оголошення** можна запропонувати учням проаналізувати зразок тексту в класичному оформленні процесі (текст 1), розміщеного на «Дошці оголошень», і приватного оголошення в **смс-повідомленні** другові (текст 2), звертаючи увагу на слова, що передають інтонацію повідомлень; слова розмовного стилю; слова-побажання; стилістично забарвлені синоніми «гардероб – роздягальня» тощо.

Текст 1

До уваги п'ятикласників!

Сьогодні, 21 жовтня, на великій перерві, об 11 годині 20 хвилин, юні актори покажуть вам міні-виставу «Чарівні слова». Місце зустрічі – перший поверх, коло гардеробу. Поспішайте бачити! Не спізнуйтеся! На все добре!

Майбутні зірки великої сцени

Текст 2

Миколо, привіт!

Чув? Після нашого шостого первачки у футбол різатимуться. Зустрінемося біля роздягальні! Бувай!

До засвоєного мовленнєвого матеріалу варто повертатися й повторювати на новому рівні навченості й розвитку школярів. Наприклад, у 8-му класі логічно звернутися до мовленнєвого жанру **«комплімент»** і (1) розглянути різновиди компліментів відповідно до адресанта (жінці, чоловікові, учителеві, начальникові, незнайомій бабусі) і комунікативної мети (передати щирість, захоплення, здивування, лестощі, гумор, сарказм), поєднуючи роботу (2) із повторенням мовленнєвого жанру **«прислів'я»** (*«Добре слово й кішці приємне»*; *«Інша лестощі може зовсім з'їсти»*; *«Лестоцями й душу виймають»*; *«Лисицею доглядають, кішкою увиваються»*; *«Лихва та лестощі – дияволу честь»*) й (3) усвідомленням життєвої мудрості: *«Найкращий комплімент жінці той, на який вона очікує»*; (4) проаналізувати лексико-семантичні, граматико-стилістичні, риторичні засоби, за допомогою яких відбувається реалізація комунікативної мети (*«До нас завітав вельми поважний гість»*; *«Зглянувся на нас, нищих»*; *«Вельми сподіваємося на Вашу прихильність»*; *«Велике щастя бачити Вас»*; *«Затьмарюєш усіх своїм вишуканим вбранням!»*).

Отже, проведене дослідження уможливило висновок: позитивну перспективу практичної реалізації риторичного аспекту української мови в базовій мовній освіті НУШ пов'язуємо зі збагаченням змісту мовленнєвої змістової лінії метапредметним блоком **«Мовленнєві жанри»** згідно з модельною навчальною програмою Н. Голуб і О. Горошкіної. Ефективність цієї діяльності безпосередньо залежить від (1) риторичної освіченості вчителів-словесників, (2) майстерності оперувати в професійній діяльності жанрами педагогічного мовлення, (3) їхньої теоретичної й практичної готовності здійснювати риторичну освіту учнівської молоді.

Список використаної літератури

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник для студентів філологічних факультетів університетів / кол. авт.; за ред. проф. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2004. 400 с. **2. Голуб Н. Б.,** Горошкіна О. М. Модельна навчальна програма **«Українська мова. 5–6 класи»** для ЗЗСО. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni_prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf (дата звернення: 03.09.2021). **3. Обучение** общению: методика школьной риторики: учеб. пособ. / под. ред. Т. А. Ладыженской. Москва: Баласс,

2013. 144 с. **4. Навчання** української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу : посібник / Н. Б. Голуб, В. І. Новосьолова, Г. Т. Шелехова, А. В. Ярмолюк. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 144 с. **5. Словник-довідник** з української лінгводидактики : навч. посіб. / за заг. ред. проф. М. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с. **6. Ладыженская Т. А.,** Ладыженская Н. В. Речевые жанры в курсе школьной риторики. *Начальная школа плюс до и после*. 2001. № 12. С. 3–10. **7. Нікітіна А. В.** Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія. Київ : Ленвіт, 2013. 338 с. **8. Голуб Н. Б.** Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400 с. **9. Нишета В.** Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 340 с.

References

1. Pentyliuk, M. I. (Eds.). (2004). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v serednikh osvutnikh zakladakh* [Methods of teaching the Ukrainian language in secondary educational institutions]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian]. **2. Holub, N. B., & Horoshkina, O. M.** (2021). Modelna navchalna prohrama «Ukrainska mova. 5–6 klasy» dlia ZZSO [Model training program «Ukrainian language. Grades 5-6» for ZZSO]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf> (Last accessed: 03.09.2021) [in Ukrainian]. **3. Ladyzhenska, T. A.** (Eds.). (2013). *Obuchenie obshcheniyu: metodika shkol'noj ritoriki* [Teaching communication: methods of school rhetoric]. Moscow: Balass [in Russian]. **4. Holub, N. B.,** Novosolova, V. I., Shelekhova, H. T., & Yarmoliuk A. V. (Eds.). (2017). *Navchannia ukrainskoi movy uchniv 5 klasu na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu* [Teaching the Ukrainian language to 5th grade students based on a competency-based approach]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Sam» [in Ukrainian]. **5. Pentyliuk, M.** (Eds.). (2015). *Slovnyk-dovidnyk z ukrainskoi lnhvodydaktyky* [Dictionary-reference book on Ukrainian linguodidactics]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian]. **6. Ladyzhenskaya, T. A., & Ladyzhenskaya, N. V.** (2001). *Rechevye zhanry v kurse shkol'noj ritoriki* [Speech genres in the course of school rhetoric]. *Nachal'naya shkola plyus do i posle – Elementary school plus before and after*, 12, 3-10 [in Russian]. **7. Nikitina, A. V.** (2013). *Pedahohichnyi dyskurs uchytelia-slovesnyka* [Pedagogical discourse of a word teacher]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian]. **8. Holub, N. B.** (2008). *Rytoryka u vyshchii shkoli* [Rhetoric in higher education]. Cherkasy: Brama-Ukraine [in Ukrainian]. **9. Nyshcheta, V.** (2017). *Metodyka formuvannia rytorychnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly* [Metodika formirovaniya rhetorical competence of students of the main schools]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

Нишета В. В. Мовленнєві жанри в мовній освіті НУШ як перспектива реалізації риторичного аспекту української мови

У статті окреслено смислові особливості риторичного аспекту української мови в закладах загальної середньої освіти в аспекті реалізації принципу текстоцентризму й формування в учнів мовленнєвих і риторичних умінь. Розкрито специфіку риторичної освіти вчителів-словесників й визначено параметри їхньої готовності до навчання школярів мовленнєвих жанрів, а також описано методичні особливості цієї діяльності в базовій мовній освіті.

Проаналізовано модельну навчальну програму з української мови в контексті опанування мовленнєвих жанрів із застосуванням різних видів навчальної діяльності (організаційної, пізнавальної, мовленнєвої, текстової) й орієнтуванням на формування в учнів очікуваних метапредметних результатів відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти. Подано приклади вправ і навчальних завдань щодо засвоєння мовленнєвих жанрів.

Ключові слова: риторичний аспект української мови, риторична освіта вчителів-словесників, модельна навчальна програма, мовленнєвий жанр у шкільному вивченні.

Нишета В. В. Речевые жанры в языковом образовании НУШ как перспектива реализации риторического аспекта украинского языка

В статье очерчены смысловые особенности риторического аспекта украинского языка в заведениях общего среднего образования в аспекте реализации принципа текстоцентризма и формирования у учащихся речевых и риторических умений. Раскрыта специфика риторического образования учителей-словесников и определены параметры их готовности к обучению школьников речевым жанрам, а также описаны методические особенности этой деятельности в базовом языковом образовании.

Проанализирована модельная учебная программа по украинскому языку в контексте освоения речевых жанров с применением различных видов учебной деятельности (организационной, познавательной, речевой, текстовой) и ориентировкой на формирование у учащихся ожидаемых метапредметных результатов в соответствии с Государственным стандартом базового среднего образования. Представлены примеры упражнений и учебных заданий по усвоению речевых жанров.

Ключевые слова: риторический аспект украинского языка, риторическое образование учителей-словесников, модельная учебная программа, речевой жанр в школьном изучении.

Nyshcheta V. Speech genres in language education of the NUS as a perspective of the Ukrainian language rhetorical aspect realization

The article outlines the semantic features of the Ukrainian language rhetorical aspect in general secondary education in terms of implementing the principle of text-centrism and the formation of students' speech and rhetorical skills. The specifics of rhetorical education of language teachers are revealed and the parameters of their readiness for teaching students of speech genres are determined, as well as the methodological features of this activity in basic language education are described. The requirements to be a discourse personality capable of realizing linguodidactic discourse in the language education of the New Ukrainian School, and to be competent in the implementation of pedagogical communication genres are substantiated.

The model curriculum in the Ukrainian language in the context of mastering speech genres with the use of different types of students' educational activities (organizational, cognitive, speech, text) and focusing on the formation of expected meta-subject results in accordance with the State Standard of Basic Secondary Education was analyzed.

The definition of the «speech genre» concept in linguodidactics is given, a proposal is made for the linguopragmatic transformation of the established classification of speech genres (information genres, genres of influence, information and influential genres). Examples of exercises and learning tasks for mastering speech genres at the Ukrainian language lessons at the adaptation stage of language education in the New Ukrainian School are given.

Key words: rhetorical aspect of the Ukrainian language, rhetorical education of language teachers, model curriculum, speech genre in school study.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2021 р.

Прийнято до друку 26.11.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Нікітіна А. В.